
ISTRAŽIVANJA

UDK 316.77:316.624

(1-26)

Michael Kunczik i Astrid Zipfel*

Mediji i nasilje: aktualno stanje u znanosti

Medijsko nasilje može imati negativne učinke posebice pri izgradnji, odnosno stabiliziranju nasilne ličnosti

Summary

Today's extensive media consumption, especially by children, is presupposed. Children consume media of audiovisual characteristics, such as television programming or computer games—media that oftentimes distinguish themselves with acts of violence.

In our daily lives, we see spectacular images of real violence. This every-day reality contributes to the discussion of the connections between media and violence. Oftentimes, media violence seems to be the main, quick “common sense” explanation for today's violent acts.

On the basis of existing findings, there is scientific agreement that media violence can have negative effects, especially in stabilizing the violent structure of personalities when determined marginal circumstances are present.

The thesis of this paper, however, is that existing studies' correlations showing the connections between violence and the media are very weak.

Ključne riječi: mediji, nasilje, agresivnost, mladi, oponašanje

---

* Michael Kunczik i Astrid Zipfel su profesori Sveučilišta u Mainzu (Njemačka)

Uvodne postavke

Rasprava o štetnom djelovanju medija stara je kao i mediji sami i ne postoji medij, koji nije pobudio sumnju da je upravo on prikazivanjem nasilja¹ potaknuo agresivnost svojih primatelja (usporedi za bolji pregled Kunczik 1998., stranica 19-41; Kunczik i Zipfel 2006.). Naravno, stariji nalazi istraživanja, pronađeni u sasvim drukčijim medijskim sredinama, mogu se prenijeti u današnje vrijeme samo u ograničenom smislu.

Danas je, posebno za djecu, konzumiranje mnogobrojnih medija samo po sebi razumljivo. Ovdje ubrajamo medije koji se zbog audiovizualnog karaktera (poput televizije) ili relativno jednostavnih mogućnosti korištenja (poput kompjutorskih igara), odlikuju posebnom vrstom životnosti i realističnosti u prikazivanju nasilja. Iz toga proizlazi da je pitanje o štetnom djelovanju nasilja u medijima nužno rješavati što prije.

U svakodnevnom životu javljaju se spektakularni čini nasilja, koji pridonose tome da se u javnoj raspravi pozornost usmjerava na temu “mediji i nasilje”. Oni stvaraju potrebu za brzim, uvjerljivim, prihvatljivim objašnjenjima, i medijsko nasilje nudi se kao glavni, zdravom razumu (*Common Sense*) blizak uzročnik. Mediji se pritom prebrzo i prečesto proglašavaju dežurnim krivcem, a da se ne prihvaćaju nalazi istraživanja koji, međutim, tvrde da se pri nasilju radi o mnogo složenijim međusobnim odnosima u društvu. Predodžba o neupitnoj opasnosti medijskog nasilja podrazumijeva se, ovako shvaćena, kao vrsta kulturne pojave.

Pojednostavljena predodžba o djelovanju medija nije toliko raširena samo zato što svi svakodnevno dolazimo u kontakt s medijima i stoga smatramo da možemo ispravno i “nepristrano” prosuđivati. U vezi s tim zanimljiv je u raznim studijama ustanovljen i u istraživanju poznat fenomen “Third- Person Effect” (“učinak treće osobe”). Prema njemu se uvjerenje o opasnosti medija ne odnosi na dotičnu osobu, nego se samo “drugi ljudi” nalaze u opasnosti.² Peter R. Hofstätter (1957., str.8) među prvima je

---

¹ Pod nasiljem (agresijom) smatra se, uostalom, kad jedna osoba namjerno nanosi fizičku i/ili psihičku štetu drugoj osobi, živom biću i stvarima. Aspekt strukturalnog nasilja – dakle, nasilja ugrađenog u društveni sustav (nepravda)- ima u novijim istraživanjima nevažnu, odnosno podve marginalnu ulogu.

² W. Phillips Davidson piše (1983., str.3)u svojem “klasičnom” prilogu “učinka treće osobe”: “Prema mišljenju onih koji pokušavaju procijeniti efekte komunikacije, njezin najveći utjecaj neće biti na “mene” niti na “tebe”, nego na “njih- “druge osobe.”

upozorio na “osudu mase od strane mase”. Jessica Eisermann (2001., str. 120 ff) dokazuje kako postoje znatne razlike između mišljenja ustanovljenog u anketama o prihvaćanju nasilja na televiziji (većina ispitanika je za zabranu nasilja na televiziji), i stvarnog ponašanja (kvote uključenja u televizijski program). Sredinom 2002. godine Institut za demoskopiju Allensbach među populacijom starijom od 16 godina proveo je reprezentativnu anketu i ustanovio kako 71% ispitanika zahtijeva “da masa nasilja na televiziji treba biti bezuvjetno ograničena ili čak zabranjena”. Stanovništvo nije prema izvještajima spomenutoga istraživanja (2002. broj 12) otkrilo taj problem tek nakon bjesomučne pucnjave poremećenog učenika u Erfurtu, “nego misli da je sveprisutno nasilje u medijima već duže vrijeme na visoko, zabrinjavajuće i opasno”.³ Helga Theunert i Bernd Schorb (2001., str.295) ustanovljuju u istraživanju o prihvaćanju zaštite mladih od nasilja u medijima, da velika većina stanovništva traži tu zaštitu, ali pritom vrijedi pravilo:” Čak i oni koji zaštitu od nasilja u medijima smatraju nepotrebnom za vlastitu obitelj, misle da je ona nužna drugim obiteljima”. Čvrsta uvjerenja, koja počivaju na već navedenim običajima, prepreke su upravo pri prenošenju znanstvenih otkrića široj javnosti. Čak ni znanost nije nedužna, zbog nedostataka u razumljivoj komunikaciji svojih rezultata (usporediti s time npr. Glotz 1991.), pogotovo jer postoje nepotpune spoznaje i nepotpuno prihvaćanje znanstvenih dokaza. Kada se napokon pojave javne publikacije, one često nisu dorasle zadatku da razumljivo prenesu rezultate istraživanja, čak ni istodobno da ih prihvatljivo pojednostave. Tako je Jürgen Grimm (1999., str. 56) ustvrdio kako je problem istraživanja nasilja u medijima to, “da društvena rasprava zahtijeva primjenjive recepte, koji se temelje na jednoznačnim, ali metodički teško dokazivim, uzročno-posljedičnim vezama. Upravo zbog toga društveno pozitivno angažirani znanstvenik biva zavarano pa ambivalentne nalaze interpretira pojednostavljeno. Na taj način želi udovoljiti potrebama političara, pedagoga i drugih zainteresiranih skupina za jasnim izjavama i praktičnim pravilima kojima se može lako služiti”.

---

³ Tako je u jednoj anketi provedenoj prije jednog desetljeća, 72% stanovništva zahtijevalo zabranu, odnosno ograničenje nasilja u medijima. U anketi provedenoj 2002. godine 78% ispitanika mislilo je da su mediji u visokoj mjeri suodgovorni za nasilje.

Teorijske postavke o djelovanju nasilja u medijima

Različiti mehanizmi i čimbenici su tijekom vremena postali predmet teorijskih razmišljanja i empirijskih istraživanja o djelovanju nasilja u medijima. Tako su nastale različite teoretske postavke. U nastavku ćemo ih predstaviti i uz pomoć postojećih empirijskih istraživanja procijeniti njihovu valjanost.

Teza o katarzi je empirijski pobijena. Njezini pristaše, koji uglavnom polaze od zamisli o postojanju urođene agresivnosti, tvrde da, kroz dinamično uključivanje u mašti, u nasilje promatrano na izmišljenim modelima, pada spremnost primatelja da se sam ponaša agresivno. Glavni predstavnik ove teze, Seymour Feshbach, priznaje (1989., str. 71), “da uvjeti koji potiču katarzu nisu svakodnevni, za razliku od onih koji potiču agresiju”. Međutim, teza o katarzi nije time nikako prestala biti predmet rasprava. S jedne strane postoji “meta istraživanja” o toj postavki, to jest istražuje se manifestira li se vjera u katarzične učinke na nasilno ponašanje primatelja. Studije koje su proveli Brad J. Bushman i drugi (Bushman, Baumeister und Stack 1999.; Bushman, Baumeister i Phillips 2001.; Bushman 2002.) uglavnom su osporene (Kunczik i Zipfel 2004.; 2006.) i pokazuju svakako da vjerovanje u postojanje katarze može čak pojačavati agresiju.

S druge strane se raspravlja o pojmu kao takvom. Katarza je više nego redukcija agresije. Posebice Burkhard Freitag i Ernst Zeitter (1999., str. 26 f.) kritiziraju da se isključiva koncentracija na (momentalnu) agresiju ne može objasniti pročišćujućim djelovanjem medija. Stoga, tvrde Freitag i Zeitter (1999., str. 27), “medijsko- pedagoški aspekti katarze, učvršćenje moralnog stava kod gledatelja ili samo njezino oslobađajuće djelovanje ostali su bez empirijskog tla pod nogama”. Buduća istraživanja bi morala uzeti u obzir dramatsku kvalitetu. Potrebno je provjeriti ima li neki sadržajno, odnosno dramatski dobro napravljen film, u usporedbi s lošim filmom sličnog sadržaja posve drugačije učinke. U ovom bismo se kontekstu također mogli pitati o vrsti katarze (Freitag/Zeitter 1999., str.27): Dolazi li više do purgativnih ili pak purifikativnih učinaka⁴ - ili možda do jednih i drugih?

Inhibicijska teza i teza preokreta grade svaka za sebe alternativnu mogućnost za izostanak agresije. Predstavnici inhibicijske teze pretpostavljaju

---

⁴ Purifikacija znači pročišćavajuće oplemenjivanje, a purgacija olakšavajuće rasterećenje.

da promatranje nasilja u medijima - posebice kada su istaknute negativne posljedice nasilja - ima sputavajući i zastrašujući učinak. U gledatelja se oslobađa strah od agresije, koja smanjuje spremnost vlastitom agresivnom djelovanju.

Pojavu da nasilje u medijima može izazvati upravo suprotno ponašanje, označavamo kao “tezu preokreta” (također “efekt bumeranga” ili “efekt reaktancije”; Selg 1998., str. 49). Na temelju rečenog može se pretpostaviti da nasilje u danim uvjetima također može potaknuti izraženo prosocijalno stajalište. Ekkehard F. Kleiter (1997.), jedan od bitnih osnivača te teorije, ustanovio je učinak reaktancije u značajnijoj mjeri samo u djevojčica. Također Grimm (1999.), utvrđuje postojanje protunasilnog efekta. U njegovim istraživanjima uočio je učinke takozvanog “negativnog učenja”, to jest nasilnost njegovih ispitanika smanjivala se s promatranjem filmskog nasilja.

Doduše, mogao se i ovaj učinak preokreta ponovno preokrenuti – fenomen, koji je Grimm označio kao “Robespierre - Affekt”. Pritom se preobražava kritički poticaj, odnosno suosjećanje sa žrtvom agresije protiv počinitelja nasilja. Razlog vidi Grimm u tome da se iz identifikacije sa slabim i izmučenim osobama izvodi dozvola upotrebe svakog sredstva protiv “moćnog nitkova”.

Prema *tezi navikavanja*, stalnim konzumiranjem televizijskog nasilja smanjuje se opća osjetljivost na nasilje, koje se na kraju smatra normalnim, svakodnevnim ponašanjem. Metaanaliza, ovdje predloženih nalaza istraživanja (Fröhlich, Kunczig i drugi 1993.), u kojoj je u razdoblju od 1983. do 1992. identificirano sveukupno 30 studija, pokazala je da je tezi navikavanja potrebno još daljnje empirijsko istraživanje. Noviji nalazi istraživanja upozorili su na moguće stvaranje neosjetljivosti zbog nasilja u medijima. Michael Myrtek i Christian Scharff (2000.), npr. istraživali su fiziološki mjerenu emocionalnu angažiranost i u redovitim gledatelja televizije ustanovili nižu emocionalnu angažiranost, nego u osoba koje su rijetko gledale televiziju. Grimm (1999.) također u mnogim eksperimentima utvrđuje da se smanjuje moć uživanja zbog konzumiranja nasilnih scena. Međutim, teza navikavanja još se uvijek ne može potpuno potkrijepiti.

Teza kultiviranja polazi od pretpostavke da visok stupanj konzumiranja televizije, dugoročno oblikuje sliku svijeta prema “realnosti na TV-u”, naravno više se to odnosi na redovite gledatelje. U svojoj metaanalizi studija

kultiviranja u posljednjih dvadeset godina James Shanahan i Michael Morgan (1999., str. 135) zaključuju da je teza kultiviranja sveukupno široko potvrđena. Oni zapravo dopuštaju (1999., str. 137-141) očito postojanje još nedovoljno istraženih trećih varijabli, koje vode do veoma različitih učinaka kultiviranja, a da još nije jednoznačno određena uzročna veza različitih varijabli (tako je moguće ustanoviti sljedeće: samo konzumiranje TV-a ne uzrokuje strah, nego bojažljivi ljudi izbjegavaju svijet tako što ostaju kod kuće i puno gledaju TV).

Uzročna problematika je povezana s metodičkim poteškoćama. Za Michaela Schenka (2002., str. 565) teza kultiviranja je primjer kako je teško provesti prihvatljiv teoretski pojam u empirijski dokazivu hipotezu: "Jedva da će itko opovrgnuti da, upravo u SAD-u, televizija *snažno utječe* na gotovo cjelokupno ponašanje primatelja. Postoji čak mogućnost da pridonese duhovno-političkoj propasti društva. Ipak, za to je teško donijeti odgovarajući *empirijski dokaz*." Metodički instrumentarij društvenih znanosti nije u stanju dokazati tako složenu uzročno-posljedičnu vezu između recepcije televizijskog programa i stajališta o njemu.⁵

Istraživati kultiviranje znači, prema Heleni Bilandžić (2002., str. 67): "prevladati stadij odgovora preko statističkih odnosa i preispitivati uzročne utjecaje." Doduše, provode se jednostavne korelacijske studije, koje, međutim, premalo koriste i nadograđuju već postignute rezultate istraživanja (Kunczik i Zipfel 2004.). Postoji ipak razvojni smjer da se u većoj mjeri uzimaju u obzir ublažene varijable, npr. iskorišteni televizijski žanrovi (krimići, lokalne vijesti o nasilju), vlastito iskustvo s kriminalitetom i procesi prerade informacija. To je istraživanje povećalo razumijevanje procesa kultivacije, a da ga nažalost nije potpuno objasnilo, niti je riješilo uzročne probleme. Kultiviranje emocija pojavilo se kao novo istraživačko područje (Winterhoff-Spurk, Unz und Schwab 2001.; Unz, Schwab und Winterhoff-Spurk 2002.), ali postojeće izjave nisu dovoljne i ostaju tek na razini pretpostavki (Kunczik und Zipfel 2004.; 2006.).

Jednostavnu pretpostavku o postojanju opće, izravne sugestije za oponašanje djela putem sredstava javnog priopćavanja možemo u međuvremenu smatrati prevladanom. To ne znači da u određenim uvjetima ne bi moglo doći do učinka imitacije. Nešto novija istraživanja odnose se dijelom

---

⁵ Constanze Roßmann i Hans Bernd Brosius (2004.) detaljno su ušli u metodičku problematiku kultiviranja.

na realne, a dijelom na fiktivne medijske sadržaje. Sveukupno razlikujemo tri skupine studija: istraživanja o ubojstvima, masovnim ubojstvima i bjesomučnu pucnjavu poremećenih osoba, istraživanja o neprijateljskim kaznenim djelima prema strancima te istraživanja o imitaciji samoubojstava (Kunczik i Zipfel 2004.; 2006.). U vezi s mogućom imitacijom ubojstava, masovnih ubojstava, i bjesomučne pucnjave poremećenih osoba, pokazuju dosad provedene studije - zbog očitih metodičkih problema, s oprezno predočenom interpretacijom nalaza – da je imitacija posve moguća.

U vezi s kažnjivim djelima prema strancima, istraživanja Hans-Bernd Brosiusa, Frank Essera i Bertram Scheufele (Brosius i Esser 1995. a; 1995.b; 1996.; Esser, Scheufele i Brosius 2002.) pokazuju da izvješćivanje o ključnim događajima preko medija može djelovati kao poticaj (a ne kao uzrok) “zaraze”, doduše samo kada postoji plodno tlo (primjerice, ako je stanovništvo opazilo “problem stranaca u zemlji”, spremnost na nasilje potencijalnih počinitelja kaznenih djela itd.). Nalazi potvrđuju model eskalacije u autora, čija se razmišljanja temelje na socijalnoj teoriji učenja i na kratkoročnoj imitaciji. Model ne polazi od reflektirajuće preobrazbe medijskog u stvarno nasilje i ne promatra medije kao jedini uzrok, nego - u određenim uvjetima - kao poticaj na nasilna djela. Esser, Scheufele i Brosius (2002., str. 34) polaze od “uzajamnog djelovanja (1) promijenjenih uvjeta doseljavanja, (2) zamijećene hitnosti rješavanja problema u stanovništvu, (3) izvješćivanja preko masovnih medija o doseljavanju i neprijateljstvu prema strancima i (4) o spremnosti na nasilje društveno problematičnih skupina i potencijalnih počinitelja kaznenih djela. Samo kada se svi čimbenici preklape na prikladan način, moguć je “efekt zaraze” kroz izvješćivanje.” Autori (Esser, Scheufele i Brosius 2002., str. 35) prednost daju pojmu “zaraze”, odnosno “sugestije” nad “oponašanjem”, jer mediji ne izazivaju prisilno oponašanje nasilnih djela, nego oni sugeriraju jednoj već od prije “opterećenoj” skupini određen način ponašanja, koji, međutim, s njihovoga gledišta obećava uspjeh.”

Većina studija govori o imitacijskom djelovanju samoubojstava, o čemu su mediji izvještavali (Kunczik i Zipfel 2004.; 2006.). Tu nalazimo učinke oponašanja (Werther-efekt⁶). Znanstveni nalazi svakako pokazuju da su mediji pritom samo jedan od mnogih, vjerojatno značajnih uzroka, odnosno poticaj su nekom već duže vremena planiranom samoubojstvu.

---

⁶ O Wertherovu učinku, npr. Kunczik 1998., 22f.

Pritom se svakako moraju uzeti u obzir različiti čimbenici, koji su povezani s dotičnim medijskim sadržajem i primateljem osobno. Osim toga, upravo je istraživanje samoubojstava opterećeno metodičkim problemima (nemogućnost, odnosno etička problematika ispitivanja samoubojica, tj. osoba koje su počinile samoubojstvo ili su mu sklone), koja znatno ograničava vjerodostojnost postignutih nalaza. Posebno je potrebno istraživati djelovanje novih medija, npr. interneta .

Predstavnici teze o “transferu stanja uzbuđenosti” (Percy H. Tannenbaum i Dolf Zillmann; npr. Tannenbaum 1972.; Zillmann 1979.) polaze od pretpostavke, da različiti medijski sadržaji (nasilje, ali također erotika, humor, sport itd.) mogu u primatelja izazvati nespecifična emocionalna stanja uzbuđenosti. Tako se stvara “potencijal nagona”, koji pojačava buduće ponašanje. Kakvo će biti to ponašanje, ovisi o situacijskom čimbeniku i nije povezano s kakvoćom televizijskog sadržaja. Teza samo govori da preostalo, tj. još nesmanjeno stanje uzbuđenja, u situacijama koje same po sebi ne moraju izazivati uzbuđenje, potiče intenzivniju reakciju. Tako se događa da, erotični medijski sadržaji, pri situacijski uvjetovanoj motivaciji, potiču nasilno ponašanje, isto kao što bi nasilnički sadržaji bili u stanju poduprijeti prosocijalne radnje.

Stanje uzbuđenosti pojedinca i čimbenici situacije imaju važnu ulogu u *tezi stimulacije*. Ova se postavka povezuje s imenom Leonarda Berkowitza (npr. Berkowitz 1969.; 1970.). Berkowitz pretpostavlja da promatranje određenih (npr. prikazanih kao opravdanih) nasilnih radnji u određenim okolnostima povećava agresivno ponašanje. Te okolnosti sadržavaju čimbenike koji se odnose na osobe i čimbenike koji se odnose na situaciju. Kod čimbenika koji se odnose na osobu radi se o emocionalnom uzbuđenju prouzročenom frustracijom. Čimbenici koji se odnose na situacije jesu npr. upozoravajući podražaji koji izazivaju agresiju, a povezuju se s trenutnom ljutnjom, s prošlim doživljajima ili pak s podražajima koji nas u načelu povezuju s nasiljem (primjerice, oružje). Neko stanje emocionalnog uzbuđenja prouzročeno frustracijom, pretpostavlja se, stvara predispoziciju agresije, odnosno mogućnost za djelovanje, pri kojem predodžbe o nasilju koje nalikuju stvarnim situacijama izazivaju agresivno ponašanje. Međutim, zbog metodičkih nedosljednosti u Berkowitzevim studijama, kao i u kasnijim proučavanjima, nema jednoznačnog dokaza za mehanizam stimulacije.

U znanosti su u posljednje vrijeme pozornost pobudile *priming-postavke* i *skript teorija*. One posebno značenje posvećuju promatranju podražaja koji upozoravaju na izazivanje agresije. Pojam “primings”, koji se nadograđuje na “Cognitive Neoassociation Theory” (spoznajnu neosocijativnu teoriju) Leonarda Berkowitza, (usporediti, npr. Green 1998.) izražava, pojednostavljeno, da se u mozgu nalaze semantički međusobno povezane spoznaje, osjećaji i sklonosti određenom ponašanju, a povezani su upravo asocijativnim putovima, odnosno mrežom neurona. Ako se nekim podražajem (npr. nasilničkim medijskim sadržajima) pobudi unutar ovog sklopa određeni čvor (priming), nastaje učinak emisije, kojim se potiču misli povezane s pobuđenim čvorom, osjećaji i sklonosti određenom ponašanju. Ovaj automatski, odnosno spontani i nenamjerni proces utječe na interpretaciju novih podražaja i kratkotrajno povećava vjerojatnost agresivnog ponašanja.

Također se smatra mogućim da određeni konstrukti, preko ponovljenih podražaja postanu konačno “kronično” aktivirani, tj. pristupačni, tako da su mogući dugotrajni učinci (usporediti u vezi s time opsežan pregled Todorova i Bargha 2002.).

Rezultati istraživanja pokazuju postojanje priming-učinka uslijed nasilnih medijskih sadržaja. Pritom se ne radi samo o kratkotrajnim učincima, a dugoročni još nisu dovoljno istraženi. Ovo vrijedi, u prvome redu za točno utvrđivanje procesa koji se ostvaruju pri primingu, o kojima vladaju teoretski još posve različite pretpostavke. Dosad postojeće studije ne mogu (prvenstveno zbog za to neprimjerenih operacionalizacija) uvjerljivo objasniti povećano nasilničko ponašanje preko priminga.

U uskoj vezi s postavkom priminga jest *skript-teorija*, koja govori o preradi informacija u primatelja. Pod skript-teorijom podrazumijevamo mentalne rutine ili programe, koji su pohranjeni u pamćenju i automatski se aktiviraju kada je potrebno upravljati ponašanjem i rješavati probleme. Skripti sadržavaju podatke o tipičnom ponašanju (npr. kod liječnika), o oblicima ponašanja određenih osoba i rezultatima djela. L. Rowell Huesmann (1998.) pretpostavlja da djeca često izložena nasilju (u realnosti ili preko medija) razvijaju u sebi skripte kojima pripremaju strategiju suočavanja i rješavanja problema kada su suočeni s agresivnim ponašanjem. U pamćenju su pristupačniji skripti koji se ponavljaju. To može biti ponavljanje radnje u sjećanju, u mašti ili kroz igru. Tako pohranjeni skripti aktiviraju ključne podražaji povezane s određenom situacijama. Hoće li, odnosno kojom brzinom skripti biti pronađeni, ovisi prvenstveno o tek

primljenim podražajima, koji na putu priminga aktiviraju s njima povezane spoznajne strukture u pamćenju i time ih čine lakše pristupačnima. Sadržaji medija mogu, prema ovoj predodžbi, pridonijeti razvijanju takvih skripti i aktiviranju već postojećih. Hoće li se u skripti postojeći uzorak ponašanja uistinu i ostvariti, ovisi svakako o tome u kojoj mjeri se dotični smatra prikladnim i učinkovitim, odnosno u kojoj mjeri odgovara normativnim uvjerenjima neke osobe.

Skript-teorija govori o dugotrajnim učincima. Njezine postavke su u različitim studijama iskusile potpunu empirijsku potvrdu. Slično kao i za priming, vrijedi i za ovu postavku, da se pretpostavke o pojedinostima procesa, koji se ostvaruju u mozgu primatelja, temelje na empirijski nedokazanim (i vjerojatno jedva dokazivim) zamislima.

Razmišljanja o *teoriji učenja* najprikladnija su za klasificiranje srednjih i dugoročnih nalaza istraživačkog djelovanja o medijima i nasilju. Predstavnici teorije učenja uvjereni su da ponašanje proizlazi iz stalnog uzajamnog djelovanja čimbenika pojedinca i čimbenika okoline te da nijedno od ta dva područja ne možemo razmatrati izdvojeno. Albert Bandura (primjerice, 1979.a; 1979.b) smatra u svojoj teoriji o učenju promatranjem, da ljudi koji slijede ponašanje drugih osoba (bilo u životu ili s medija), prihvaćaju oblike djelovanja (učenje po modelu/uzorku).

Središnji aspekt teorije učenja jesu da samo učenje oblika ponašanja ništa ne govori o njihovu izvršenju. Teorija učenja tvrdi kako je osoba u stanju uočiti vezu između izvršenja jedne radnje i njezinih vjerojatnih posljedica. Normalno, nasilno ponašanje je podložno preprekama, tj. takvim regulativnim mehanizmima poput društvenih normi, strahu od kazne i osвете, osjećajima grižnje savjesti i straha koji sprečavaju nasilno ponašanje. Hoće li iz prikrivenih modela/uzoraka djelovanja, ono i nastupiti, ovisi o raznim čimbenicima. Ovdje pripadaju, osim sličnosti situacije i postojanja odgovarajućeg sredstva za imitaciju (primjerice, posjedovanja oružja), prvenstveno posljedice takvog ponašanja (uspjeh odnosno neuspjeh, nagrada odnosno kazna) kako za model/uzorak, tako i za promatrača. Promatrač nalazi potvrdu za svoje stajalište ako se uspio ponašati prema nekom modelu/uzorku. Sveukupno su u teoriju učenja kao važni čimbenici utjecaja uključeni: obilježja medijskih sadržaja (primjerice, vrijednost nekog stajališta, jasnoća, mogućnost ponovljene izvedbe nasilja, učinkovitost, opravdanje, nagrađivanje nasilja), obilježja promatrača (npr. sposobnost opažanja, razina uzbuđenosti, karakter, interesi, prijašnja iskustva u sklopu kojih i potvrda usvojenih oblika ponašanja) kao i okolnosti situacije (npr.

socijalizacija, norme i oblici ponašanja u poznatom okruženju i u skupinama koje su samo promatrači). Teorija učenja uzima pritom u obzir da se ponašanje kontrolira mislima, te da različiti promatrači različito opažaju jednake sadržaje, pa mogu izvesti posve različite zaključke o posljedicama ponašanja. U vezi s time kako djeluje predstavljanje nasilja, teorija učenja mora se prilagoditi putem novih nalaza koji upozoravaju na važnost perspektive žrtve.

Grimm je 1999.godine donio takozvanu *kognitivno-fiziološku postavku*. Ona se temelji na nalazima višeslojnog niza istraživanja koja su provedena na više od 1.200 ispitanika. U svojim istraživanjima prema kognitivno-fiziološkoj postavci slijedio je Grimm tri perspektive: kao prvo, trebala se ustanoviti veza između motiva koristoljublja i toga kako djeluje prikazivanje nasilja u medijima. Druga istraživačka perspektiva sastoji se u zajedničkom ispitivanju razina uzbuđenosti i spoznaje pri prihvaćanju televizijskog nasilja uz pomoć kombinacije fizioloških i psihosocijalnih metoda u anketama, ne bi li se jednim diferenciranim razmatranjem procesa recepcije ispitalo koliko su uistinu povezani određeni sadržaji s određenim učincima, odnosno zašto ovdje nema jednoznačnog preklapanja. Kao treće, trebalo bi povezati psihosocijalne učinke nasilja u medijima s nadređenim varijablama procesa, tj. trebalo je istražiti tijek procesa uzbuđivanja, objasniti (dugoročnije) promjene stajališta recipijenta (Grimm 1999., str.216). Prema Grimmu (1999., str. 18f), fiziološke varijable izvršavaju “funkciju lončarskoga kola, koje čvrsto povezuje perspektive koristi i učinkovitosti”. Naime: “S jedne strane može tjelesno uzbuđenje - u angloameričkoj jezičnoj uporabi “arousal” - biti čimbenik privlačnosti televizijskog nasilja. S druge strane služi “arousal” kao transakcijski čimbenik recepcije i time kao varijabla učinka. Gledatelji preferiraju nasilne sadržaje programa, jer oni “obećavaju” fizičku reakciju, koja potiče i uzbuđuje osjetila. Svakako među stajalištima djelovanja, arousal je element koji pri kognitivno-fiziološkoj preradi predodžbe nasilja sudjeluje u tvorbi psihosocijalnog djelovanja”.

Prema Grimmovoj formulaciji (1999., str.706), glavno otkriće njegovih pokusa jest “splet učinaka recepcije nasilja u igranim filmovima, koje se ne da svesti na zvučnu kratku formulu o zbog medija podivljalom društvu”. Dapače, pruža se otkrivena širina povezanih djelovanja “od opravdanja do odbacivanja nasilja, od straha do napete zabave, od političkog otuđenja do povećanog samopouzdanja”. Pritom je većina ustanovljenih učinaka iskazala *“logiku negativnog učenja”*. To znači da se kritički razmišlja o primljenim modelima nasilja i time se prije smanjuje negoli povećava

nasilnost. Grimm (1999., str. 717) pravi sažetak, ”da predodžbe nasilja u prvom redu proizvode strah, da se potiče reaktancija publike prema agresivnim i nasilničkim oblicima ponašanja, te se u mnogim slučajevima podupiru emocionalni rezultati učenja, koji su kritični prema nasilju. U većine ispitanih recipijenata protunasilni impulsi su neutralizirali ili čak u većoj mjeri premašili moguće poticaje nasilnog djelovanja”.

Pritom je Grimm, nasuprot dosadašnjim pretpostavkama teorije učenja ustvrdio da primatelji u prvom redu zauzimaju stajalište žrtve nasilja, tako da je polazište za sva djelovanja *perspektiva žrtve*. Ovdje je Grimm na temelju nalaza svojih pokusa (1999., 626.; 2002., str. 173.) razvio *”tročlani model recepcije stajališta žrtve”*⁷. Polazeći od sadržajno-dramatskog oblikovanja nasilja ustanovio je različite učinke drastičnih krvavih scena (”prljavog” nasilja) i ”čistog” nasilja. Nakon recepcije drastičnih krvavih scena, koje ističu kakve su posljedice za žrtvu nasilja (Grimm 1999., str. 717)” povećavao se strah ispitanika, a posredovanje agresije je bilo otežano”. Grimm (1999., str. 514) inzistira da ”predodžbe nasilja unutar dramatskog modula” prljavo nasilje- čisto nasilje” treba predstaviti tako ”da se pretjerano ne ublažava nasilje, niti da se pretjerano pojačava strah.” Grimm (2002., str. 162) daje tradicionalnoj teoriji učenja (Bandura) novu težinu u uvjetima svoje postavke, jer ona ”(...) reducira spektar mogućih učinaka na *imitaciju*, odnosno imitaciji slične oblike *učenja prema uzoru*”. Temeljem svojih dokaza Grimm (2002., str.175) smatra nužnim proširiti teoriju učenja perspektivom stajališta žrtve prema modelu, koji je usmjeren na počinitelja. Perspektiva žrtve je u njegovim istraživanjima nudila bolje objašnjenje medijima induciranim promjenama u agresiji recipijenta, nego postavke usmjerene na počinitelja. Grimmovi nalazi se suprotstavljaju tezama imitacije i stimulacije, tj. postavkama ”koje interpretiraju filmske modele nasilja kao uzore za buđenje agresije,

---

⁷ Prva varijanta (odnosno prva ”staza”) recepcije žrtve jest *proizvodnja straha*, koja dolazi sa *smanjenjem* agresije, odnosno do prepreke. Druga ”staza”, koja *povećava* agresiju, počiva na mehanizmu djelovanja već spomenute pojave nazvane *”Robespierre-Affekts”*. Treća staza recepcije žrtve jest *”tragični učinak”*. Pritom se (pod uvjetom intenzivnog uživljanja recipijenta u stanje žrtve) javlja tragična potresenost (...), koja recipijenta vodi objektivnoj otvorenosti prema svijetu i pojavljuje se uz stabilizaciju agresivnosti, dakle također u uvjetima smanjenja agresivnosti. Suosjećanje s tragičnim krajem može primatelju poslužiti i kao olakšanje, koje potiče ”pomirbu s nesavladivim svjetskim pojavama i usmjerava pojedinca u mogućnost otpuštanja, umjesto u slijepu agresiju ili strah. (Grimm 2002., str. 172) Posljedice su također povećanje tolerancije, suosjećanja i optimistična slika svijeta.

i pretpostavljaju kao generalni učinak kod primanja predodžbi nasilja agresivna djelovanja koja su analogna počinitelju”. Ne mogu se “dokazati ni počiniteljem posredovana povećanja , a niti smanjenja agresije”.

Grimm (1999., str. 723.) tvrdi da su njegovi nalazi predstavili dosadašnje teorije o učinku “kao jednostrane u pojedinim aspektima”. To ne znači da su te teorije u osnovi pogrešne, jer su ”pojedinu pronađeni podaci poduprli u određenoj mjeri teorije stimulacije, katarze, inhibicije i učenja prema modelu”. Problematična je doduše činjenica kako “zahtjev za izjavom teoretskih pojmova nije bio u potrebnom opsegu relativiziran na svakom različitom dramatskom uvjetu”. U obzir nisu dovoljno uzete ni varijable recipienata. Identifikacija varijabli koje su u određeno vrijeme odgovorne za socijalno podnošljive, odnosno socijalno štetne učinke, ne može uspjeti “kada istraživač fokusira učinke u određenim odvojenim postavkama i usmjerava jedne prema drugima”.

Metodički razvoj

U većini studija o nasilju u medijima radi se sada, kao i prije, o pokusima u laboratoriju ili anketama. U ovom tekstu promatrat će se posebno zanimljivi rezultati studija, do kojih se došlo uz pomoć rijetko korištenih i djelomično skupljih metoda.

Najprije o studiji Werner Früha (2001., str. 213), koja nije samo analiza sadržaja pet državnih televizijskih programa najvećeg dometa emitiranja (ARD, ZDF, RTL, SAT.1, Pro7) u vremenu od 16 do 24 sata. Ova analiza provedena je za vrijeme umjetnog tjedna⁸ 1996. i ispituje također ”receptijsko-analitično”⁹, kako različite skupine ljudi kognitivno

---

⁸ Svaki dan u tjednu bio je jedanput zastupljen u užem pokusu, a potjecao je iz drugog kalendarskog tjedna. (Früh 200., str. 185)

⁹ Kod kuće, tj. u poznatom okruženju 921-nog ispitanika prikazane su različite nasilne scene s televizije. Sveukupno je uvršteno 345 filmskih scena (svaki primatelj vidio je 27 i 41 scenu), pri čemu je sustavno varirala vrsta sadržanog nasilja. Scene su primatelji trebali prosuđivati prema različitim spoznajnim i osjećajnim dimenzijama opažanja (stupanj nasilja, pobuđivanje straha, suosjećanje, fasciniranost i intelektualna korist).

i emotivno reagiraju na nasilje¹⁰. Früh (2001., str. 16) formulira na sljedeći način temeljne postavke svoje studije “(...) samo kada je sigurno da poticaj “nasilje” uopće postoji u opažanju publike, može se tvrditi, da televizijski nasilje proizvodi određene učinke (...)” Drugim riječima (Früh 2001., str. 213): “Nasilje u medijskoj ponudi nastaje tek kada postoji takva interpretacija recipijenta”. Pokazalo se da žene opažaju nasilje više nego muškarci. Žene, dakle, više nego muškarci smatraju da identični činovi nasilja u vijestima jasno pobuđuju strah. Starije osobe opažaju također više nasilja nego mlađe i činove nasilja uvrštavaju u takve koji uzrokuju strah. Stupanj naobrazbe igra kod opažanja nasilja samo manju ulogu. Od osobina ličnosti važniji je bio utjecaj obilježja medija. Tako su recipijentima npr. scene s realnijim i fizičkim nasiljem izgledale više nasilne, nego scene s fiktivnim, te one s psihičkim nasiljem. Analiza sadržaja pokazala je veći sadržaj nasilja u udarnom terminu od 20 do 21 sat. Igrani filmovi su sadržavali, uz zadržku, najviše varijanti nasilja. Ni dječje emisije nisu bile bez nasilja, ali nisu ni sadržavale nasilje u većoj mjeri. Prema mišljenju gledatelja, dječje emisije (Früh, 2001., str. 205), uključujući animirane filmove, nalaze se na pretposljednemu mjestu ljestvice svih tipova emisija (najmanje nasilja uočeno je u kategorijama “show” i “quiz”).

Kombinacija analize sadržaja i podataka dobivenih od gledatelja, kao i kvote uključenja, pokazale su da se najviše nasilno doživljenih scena nalazi u vijestima. Uočljivo mjesto je zauzeo i “sport”, koji su mnogi ispitanici klasificirali kao prekomjerno nasilan. Iako su sportske emisije sveukupno sadržavale malo nasilja, publika ih je ocijenila kao posebno dojmljive.

Früh je usporedio važnost sadržajno-analitički odmjerenih značenja nasilja s različito procijenjenim značenjem opažanja, i to je obračunao s kvotama uključenja u različite programe. Tako je ponuda programa Pro 7 sadržavala najviše nasilja, slijedili su RTL, SAT.1, ARD i ZDF. Ovo je prema Früh (2001., str. 209) vrijedilo također za “uspoređivanje s varijantama nasilja različite jačine i (...) za daljnje uspoređivanje sa sastavom publike pojedinih odašiljača”.

---

¹⁰ Früh (2001, str.64 f) razlikuje 13 dimenzija nasilja, npr. modalitet (izravno viđeno, verbalno izvješteno, zaključeno, tj. kod latentnog nasilja u predstadiju i retrospektivno; poslije u posljedicama nasilja), veza sa stvarnosti, tip nasilja (fizičko, odnosno psihičko) tip počinitelja kaznenog djela (primjerice, pojedinac, skupina, država itd.); tip žrtve (pritom također životinje, biljke/priroda, predmeti); jačina; relativiziranje pravnom legitimnošću; relativiziranje psihičkom legitimnošću; relativiziranje kroz humor; motivacija čina; sredstva čina; odnos zločinac/žrtva i intenzivnost/okrutnost prikazivanja.

Uzmemo li u obzir doseg emitiranja, tada je RTL odašiljač s najviše posredovanog nasilja. Früh (2001., str.212) zaključuje, “da Pro 7 nudi, doduše, mnoge scene nasilja, ali u prosjeku manje intenzivne”. Nadalje Früh (2001., str. 211) dokumentira, “da je među gledateljima ZDF-a viši postotak visoko osjetljivih ciljnih skupina, kao što su starije osobe i žene, nego među gledateljima ARD-a, tako da su oni jednostavno opazili više nasilja”. RTL ponovno ima veći postotak na nasilje osjetljivih ciljnih skupina među svojim gledateljima, nego SAT.1. SAT.1, Früh (2001., str. 215), u usporedbi s ostalim odašiljačima “zauzima umjereni srednji položaj kad je riječ o nasilju, posebno po sastavu svoje publike, koja izgleda da je u većini neosjetljiva na nasilje”.

Früh u svojim istraživanjima potvrđuje da nam osamljeni činovi nasilja ništa ne govore o potencijalu djelovanja nasilja u medijima. Odlučujući je način doživljavanja nasilja. Früh (2001., str. 215) piše: “(...) kod recipijenta nema učinka na koji analitičar sadržaja interpretira nasilje, nego, kako ga doživljava on sam, kao recipijent”.

Früh je sa svojom sveobuhvatnom studijom postigao pionirski pothvat, koji također može biti od velike važnosti za programsku praksu. On se među analizama sadržaja medijskog nasilja jasno izdvaja od ostalih proširenih studija, koje svoja istraživanja temelje na “brojanju mrtvih”.

Dugotrajna istraživanja predstavljaju važnu metodu, u namjeri da se odredile kumulativni učinci medijskog nasilja i da bi se bolje izrazile postavke o smjeru uzročnosti spoja medijskog i stvarnog nasilja. Nažalost, ovdje se često citiraju kao navodni dokazi studije o opasnosti medijskog nasilja, koje uopće nisu iznijele takve nalaze¹¹. Bez obzira na ovu žaljenja vrijednu situaciju, vrijedi da dugoročne studije na terenu u cjelini svakako mogu poslužiti kao dokaz za opasnost od medijskog nasilja, jer je u gotovo svim studijama ustanovljena (iako nekad slaba) pozitivna veza između medijskog nasilja i agresivnosti primatelja. Mora se istaknuti da neka prosječna doista

---

¹¹ Tako se jedno istraživanje o uvođenju televizije u zabačene krajeve Kanade, uporno citiralo kao navodan dokaz o opasnosti medijskog nasilja (npr. Kleiter 1997., str. 85f; Potter 1999., str. 168f; Sparks i Sparks; Weiß 2000., str. 99f ; 2002., str. 275; Lukesch između ostalog 2004., str. 202), iako u tom istraživanju nije bilo naznaka o negativnom učinku medijskog nasilja (Joy između ostalog 1977.; Williams 1986.; usporediti također Kunczik 1998., str. 190 ff). Čak studija temeljena na “logici klepetanja roda” (gdje ima mnogo roda, ima mnogo djece - dakle rode donose djecu), koju je postavio Centerwall (1992.), uvijek se ponovno priziva kao dokaz o opasnosti medijskog nasilja (usporediti ovdje Kunczik 1998., str.193 f; Jensen 2001. također Kunczik i Zipfel 2004.; 2006.).

slaba veza za sve ispitanike određenog uzorka, nekim ispitanicima, odnosno određenim suppopulacijama može značiti sasvim jaku vezu. Također, novije studije upozoravaju na taj smjer istraživanja (npr. Singer između ostalog 1999.; Johnson između ostalog 2002.; Gentile, Linder i Walsh 2003.; Slater između ostalog 2003.).

Samo jedna studija, u kojoj su istraživani učinci uvođenja televizije na Sv. Helenu, nije mogla ustanoviti nikakvo povećanje nasilničkog djece, odnosno antisocijalnog ponašanja uvođenjem televizije, iako je opseg televizijskog nasilja otprilike odgovarao onom u Velikoj Britaniji. Na Sv. Heleni se ni pet godina poslije nisu mogli uočiti negativni učinci novog medija. Ovu pojavu svode autori (Charlton, Gunter i Hannan 2002.) na netaknutu socijalnu strukturu i jaku socijalnu kontrolu u maloj zajednici, koja se brine da se nasilje s televizije ne potakne u njihovoj zajednici nasilničko ili neko drugo asocijalno ponašanje. Ne govori se o tome da djeca nisu naučila nasilničko ponašanje, ali okolina ih sprečava da takvo ponašanje provedu u djelo.

Najvažniju dugoročnu studiju predložili su Huesmann i drugi (2003.), koja je promatrala razdoblje od 1977. do 1992. godine. Djeca, koja su na početku istraživanja imala između 6 i 10 godina, ponovno su ispitana nakon 15 godina, tj. promatralo se kako je na njih utjecalo televizijsko nasilje. Pokazalo se da konzumiranje televizijskog nasilja u djetinjstvu pogoduje kasnijem agresivnom ponašanju, i muških i ženskih osoba. Posebice identifikacija s agresivnim protagonistima i klasificiranje televizije kao stvarnosti povećavaju mogućnost, prema Huesmannu, nastajanje takve veze. Autori polaze od teorije učenja promatranjem. Prema njihovom mišljenju, dugotrajno konzumiranje medijskog nasilja razvija sliku svijeta u kojoj se agresivno ponašanje shvaća kao normalno.

Nadalje se upozorava na moguće stvaranje “tuposti” prema nasilju (teza navikavanja). Rano djetinjstvo je, smatraju autori, najvažnije za učenje promatranjem. Huesmann i ostali (2003., str. 213), sažimaju:“(…) early childhood exposure to TV violence stimulates increases in young-adult aggressive behaviour in both men and women”. Taj odnos nije ovisio o pripadnosti određenom sloju društva, intelektualnoj sposobnosti i roditeljskom uzoru. Posebice iznenađujuće djeluje nalaz da roditeljski način odgajanja djece, koji se “kratkotrajno” poklapao i s agresivnim ponašanjem djece i s njihovim konzumiranjem nasilja, dugoročno nije pokazao nikakve

učinke (time autori ne tvrde da se utjecaj roditelja može zanemariti).

Nebrojene studije o medijima i nasilju i dijelom zbunjujući i proturječni rezultati metaanalize važna su pomoć pri procjeni istraživanja. Pritom se radi o opetovanoj statističkoj analizi materijala podataka, odnosno o kvantitativnom sažetku rezultata istraživanja različitih studija o određenome predmetu, pri čemu se procjenjivao učinak kroz više studija.

Promatramo li rezultate postojećih metaanaliza, uočavamo da se oni odnose na nasilno djelovanje gledatelja, i to u rasponu od manjeg do osrednjeg utjecaja televizijskog nasilja. Udio medijskog nasilja u objašnjavanju nasilničkog ponašanja iznosi najviše 9%,¹² pri čemu se mora uzeti u obzir da se ovaj nalaz temelji na nekim metodički spornim studijama.¹³

Spomenuti rezultat ipak ističe da je medijsko nasilje samo jedan od čimbenika pri ostvarenju agresije. Pritom ne bismo trebali zaboraviti da se u slučaju ovog rezultata radi samo o prosječnoj vrijednosti i da kod određenih medijskih sadržaja, odnosno kod određenih posebno ugroženih društvenih skupina učinak medijskog nasilja može biti znatno snažniji.

U vezi s ovom temom, kao sljedeću važnu metodu spomenut ćemo *analizu problematičnih skupina*. U stručnoj anketi (Kunczik 1998., str. 172ff.) pokušalo se od psihijataru, psihologa, sudaca i državnih odvjetnika dobiti podatke o učincima medijskog nasilja u rizičnih skupina. Iznenadio je rezultat ankete, provedene na djeci i mladima, koji su vlastito agresivno ponašanje pokušali objasniti uzorima iz nasilničkih filmova.¹⁴ Također nije rijetkost u profesionalnoj praksi psihologa i psihijataru, da djeca ili mladi sami od sebe tvrde da je televizija utjecala na njihovo ponašanje.¹⁵ Ovo je jasno upozorenje da široku javnu raspravu o znatnom utjecaju televizije na nasilje u društvu, ne odobravaju mladi, nego ju napadaju i nastoje opravdati vlastito ponašanje. Suci i državni odvjetnici govore također o sličnom ponašanju na sudu.

¹² Mjere odnosa variraju između $r=0,11$ (Hogben 1998.) i $r = 0,31$ (Paik i Comstock 1994.), što odgovara objašnjenju variranja između 1% i 9%. Za pregled postojećih meta analiza usporediti Comstock i Scharrer 2003. kao i Kunczik i Zipfel 2004.

¹³ Opći problem metaanaliza jest da loše i metodički problematične studije ne dobivaju na vjerodostojnosti samim time što su uključene u metaanalizu.

¹⁴ 63% djece i mladih je kod psihologa, a 66% kod psihijataru već često ili povremeno imalo takvo iskustvo

¹⁵ 41% psihologa i 42% psihijataru navode da su imali česta ili povremena takva iskustva

Dosad su postojale jake varijacije i relativno nesigurni podaci o mogućem opsegu kroz medijsko nasilje potencijalno ugroženih suppopulacija (problematičnih skupina). Franz Petermann (1997., str. 29) tako procjenjuje da je pet do deset posto sve djece i svih mladih pogođeno agresivnim poremećajima u ponašanju. Također je ustanovljeno da se nasilno ponašanje i spremnost na nasilje u djece posljednjih godina javljaju sve ranije. Merek Fuchs, Siegfried Lamnek i Jens Luedtke (2001.) podnijeli su izvještaj o nalazima dugoročne studije provedene u Bavarskoj, u kojoj su uzeta u obzir četiri oblika škola (glavna škola, obrtničko-zanatska, realna srednja škola i gimnazija; promatrani su učenici od 5. do 13. razreda). Autori (2001., str. 370) sažimlju: "Školska omladina je bolja nego što se to o njima misli!"

Pojedinačni slučajevi, za koje bi se moglo zaključiti da su spektakularni, nedopustivo bi se poopćili. Fuchs i ostali pišu (2001., str. 371): "Sve dok se problemi *mladih*, njihove poteškoće u dodiru s njihovom okolinom (...) ne shvate i ne dotaknu kao (su) uzročnik za probleme s *mladima*, tako dugo neće se moći na odgovarajući način pristupiti fenomenu nasilja". Ovo, međutim, ne treba shvatiti kao ublaživanje problema nasilja. Nasilje u školama je prema spomenutoj studiji (2001., str. 372)"(...) sasvim sigurno predmet male ali veoma aktivne "čvrste jezgre nasilja"(...) "Ta čvrsta jezgra je uključivala 3,4% (1994.), odnosno 3,1% (1999.) učenika u Bavarskoj. Nadalje postoje "intenzivni slučajevi". Od 1% učenika, 1/6 njih izaziva nasilje. Nadalje vrijedi da su žrtve samo manjina (ovisno o obliku nasilja), dakle od 1 do 3% učenika. Autori sažimlju (1999., str. 372):" Također možemo i moramo sveukupno gledajući opovrgnuti popularnu pretpostavku da je nasilje u školama "pojava odrastanja". Ističe se značenje socijalne okoline za nastajanje nasilja, koje se na taj način unosi u škole (2001., str. 373).

Studija, koju su prema nalogu Njemačke savezne kriminalističke službe proveli Friedrich Lösel i Thomas Bliesener (2003.), pod nazivom "Agresija i delinkvencija među mladima" identificirala je postojanje čvrste jezgre od 5% na nasilje spremnih, pretežno muških učenika, koji redovito ugrožavaju, psuju ili tuku ostale učenike. U jednoj dvodijelnoj studiji istraživani su uvjeti agresivnog, delinkventnog i nesocijalnog ponašanja u školi. Nalazi se temelje na ispitivanju reprezentativnog pokusa od nekoliko učenica i učenika iz Erlangena i Nürnberga (N = 1.163).¹⁶

¹⁶ U drugom dijelu studije, koja je provedena dvadeset mjeseci nakon prvog dijela, ponovno je ispitan manji broj učenika (N=102), i to nasilnika, žrtvi, neprimjetnih i društveno posebno sposobnih mladih (Lösel i Bliesener 200, str. 100ff.).

Zaključeno je sljedeće (2003., str. 173f):” Oko 5% učenika redovito su bili agresivni ili su maltretirali ostale, tako što su im prijetili, omalovažavali ih i nazivali pogrđnim imenima (bullying).” Također, 5% učenika bili su često žrtve - i to neovisno o agresiji koju su sami pokazivali. Što se tiče utjecaja medija na agresivnost, Lösel i Bliesner (2003., str. 176) smatraju: ”Općenito konzumiranje medija samo se u manjoj mjeri podudaralo s agresivnim, delinkventnim i nesocijalnim ponašanjem, dok to nije bio slučaj pri konzumiranju nasilnih video, kino i televizijskih filmova, gdje je preklapanje bilo očito. Sklonost slobodnim aktivnostima i medijskim sadržajima, koji mogu izvršiti i učvrstiti pretpostavke za agresijom i delinkvencijom dio su općenito zastranjenog životnog stila.” Konzumiranje nasilničkih filmova podudaralo se sa školskim bullyingom, delinkvencijom i nesocijalnošću.¹⁷

Lösel i Bliesener (2003, str. 169) argumentiraju, kako doduše nije potvrđen uzročno-posljedični odnos između konzumiranja nasilnih predodžbi i spremnosti na nasilje, ali je vrlo vjerojatan pojačavajući učinak predodžbi kod mladih spremnih na nasilje.

Rezultati potkrepljuju činjenicu (2003, str. 151) “da mladi koji su skloni agresiji daju prednost sadržajima koji usmjeravaju i pojačavaju njihove već postojeće dispozicije (...). Slično kao i kod iskustva s agresijom u obitelji, i u skupini promatrača može se učvrstiti agresija u vezi sa socijalnom preradom informacija (...).

Djelovanje medija koji potiču nasilje puno je vjerojatnije kada se radi o obitelji koja pruža malo emotivne potpore (...).

Ovo se odnosi na agresivne i delinkventne mlade ljude”. Autori (2003, str. 179) utvrđuju visoku stabilnost agresivnosti i delinkvencije i vjerojatno “takvo intenzivno problematično ponašanje u mladim danima ne nastaje samo od sebe.

---

¹⁷ Hijerarhijska regresijska analiza pokazala je da se konzumiranje medija u odnosu prema već objašnjenjanoj varijaciji od školskog bullyinga, uzevši u obzir 15 uključenih čimbenika, zadržavalo na 6. mjestu (od 44,8% sveukupno otkrivenih varijacija otpalo je na konzumiranje medija 3,2%). U odnosu prema delinkvenciji bilo je na 9. mjestu (2,1% od sveukupno 51,3% cjelokupnog objašnjenja) i u odnosu prema nesocijalnosti bilo je na 11. mjestu (1,7% / 64,5%) (Löser/Bliesener 2003, str. 81)

Procjena stanja znanosti

Sveukupno stanje u znanosti, vezano za tematiku mediji i nasilje, znatno se promijenilo u posljednjim desetljećima. Godine 1975., u radu "Nasilje na televiziji. Analiza potencijalnih kriminogenih učinaka" raščlanjene su dotad postojeće empirijske studije. Sažetak je glasio (Kunczik 1975., str. 692f.) da postojeći empirijski nalazi jednoznačno pokazuju: "Na temelju konzumiranja violentnih televizijskih emisija ne može se očekivati redukcija agresivnosti. Isto tako ne mogu se navesti ni empirijski dokazi za povećanje agresivnosti koja bi bila uzrokovana predodžbama nasilja u zabavnim emisijama na televiziji. Nasilna djela s televizije nemaju, sasvim očito, utjecaj na spremnost primatelja da sam iskaže agresivno ponašanje". Suprotno tvrdnji mnogih autora, tada nije bilo studija koje bi udovoljavale znanstvenim zahtjevima, a da bi istodobno dokazivale opasnost od medijskog nasilja. Ono što je postojalo, bile su riskantne kvaziinterpretacije činjenica. Mnoge studije su bile primjenjivane tako da su morale dovesti do željenog rezultata - bilo to povećanje agresivnosti kroz medijsko nasilje, redukcija nasilja ili nedjelotvornost (usporediti s time Kunczik 1998. str. 77ff.). Čak se mogu dokazati manipulacije činjenicama, tj. izostavljanje činjenica koje su svjedočile protiv prethodno donesenih mišljenja istraživača. Uzmemo li u obzir takvu znanstvenu pozadinu, ocrtavala je u to vrijeme teza nedjelotvornosti, koju je zastupao Kunczik, sasvim korektno tadašnje stanje u znanosti.

I danas istraživanje teme o medijima i nasilju pokazuje mnoge nedostatnosti. Primjerice, mnoge studije još uvijek istražuju iste tematske aspekte istim metodama, uz samo neznatne modifikacije. Napredak u spoznaji istraživanja također je slab. Te studije sve više razvijaju posebno postavljena pitanja i analiziraju ih pomoću složenih načina istraživanja, čiji su nalazi jedva pogodni za interpretaciju. Osim toga, premalo se postojeća ispitivanja nadograđuju jedno na drugo, tako da je teško i djelomice nemoguće heterogeno stanje istraživanja sklopiti u sveobuhvatnu sliku.

Unatoč svemu, može se ustvrditi da je znanje o uvjetima pod kojima nasilje u medijima može imati prije svega utjecaj na djecu i mlade ljude, u međuvremenu znatno napredovalo.

Teza o nedjelotvornosti medijskog nasilja nije više održiva i jedva da je itko više zastupa.¹⁸ Na temelju dosadašnjih nalaza postignuto je u znanosti

---

¹⁸ Jedan zastupnik ove teza je npr. Jib Fowles (1999) u *The case for television violence*.

važno slaganje da, kada su prisutne određene marginalne okolnosti. Može se pretpostaviti da postoji veza između konzumiranja medijskog predstavljanja nasilja i realnog agresivnog ponašanja problematičnih skupina. Ovdje zastupana teza, da medijsko nasilje u određenim marginalnim okolnostima pojačava agresivnost ličnosti, temelji se na sljedećoj pretpostavci. Naime, mnoge "terenske" veoma slabe veze (korelacije), koju svaku za sebe inače interpretiramo kao indikatore za nepostojanje nekog odnosa, kad su prisutne sve skupa, u svojoj cjelovitosti ipak upućuju na postojanje nekog odnosa. Također, veza koja je prosječno slaba za sve ispitanike jednog uzorka, može za neke ispitanike, odnosno određene subpopulacije značiti veoma jaku vezu.

Literatura

Bandura, Albert: Aggression. Eine sozial-lerntheoretische Analyse. Stuttgart 1979a.

Bandura, Albert: Sozial-kognitive Lerntheorie. Stuttgart 1979b (zuerst 1973).

Berkowitz, Leonard: Roots of aggression. A re-examination of the frustration - aggression hypothesis. New York 1969.

Berkowitz, Leonard: The contagion of violence. In: Nebraska Symposium on Motivation 18 (1970), S. 95-135

Bilandžić, Helena: Genrespezifische Kultivierung durch Krimirezeption. In: Zeitschrift für Medienpsychologie 14 (2002), S. 60-68.

Brosius, Hans-Bernd/Esser, Frank: Eskalation durch Berichterstattung. Masseurmedien und fremdfeindliche Gewalt. Opladen 1995a.

Brosius, Hans-Bernd/Esser, Frank: Fernsehen als Brandstifter? Unerwünschte Nebeneffekte der Berichterstattung über fremdfeindliche Gewalt. In: Friedrichsen, Mike/Vowe, Gerhard (Hrsg.): Gewaltdarstellungen in den Medien. Theorien, Fakten und Analysen. Opladen 1995b, S. 235-257.

Brosius, Hans-Bernd/Esser, Frank: Massenmedien und fremdfeindliche Gewalt. In: Falter, Jürgen/Jaschke, Hans-Gerd/Winkler, Jürgen R. (Hrsg.): Rechtsextremismus : Ergebnisse und Perspektiven der

Forschung. Sonderheft 27 der Politischen Vierteljahresschrift. Opladen 1996, S. 204-218.

Bushman, Brad J.: Does venting anger feed or extinguish the flame? Catharsis, rumination, distraction, anger, and aggressive responding. In: *Personality and Social Psychology Bulletin* 28 (2002), S. 724-731.

Bushman, Brad J./Baumeister, Roy F./Philips, Colleen M.: Do people aggress to improve their mood? Catharsis beliefs, affect regulation opportunity, and aggressive responding. In: *Journal of Personality and Social Psychology* 81 (2001), S. 17-32.

Bushman, Brad J./Baumeister, Roy F./Stack, Angela D.: Catharsis, aggression, and persuasive influence: Self-fulfilling or self-defeating prophecies? In: *Journal of Personality and Social Psychology* 76 (1999), S. 367-376.

Centerwall, Brandon S.: Television and violence. The scale of the problem and where to go from here. In: *Journal of the American Medical Association* 267 (1992), S. 3059-3063.

Charlton, Tony/Gunter, Barrie/Hannan, Andrew (Eds.): *Broadcast television effects in a remote community*, Mahwah, NJ 2002. S. 43-63.

Comstock, George/Scharrer, Erica: Meta-analysing the controversy over television violence and aggression. In: Gentile, Douglas A. (Ed.): *Media violence and children. A complete guide for parents and professionals*. Westport, CT/London, 2003, S. 205-226.

Davison, W. Phillips: The third-person effect in communication. In: *Public Opinion Quarterly* 47 (1983), S. 1-13.

Eisermann, Jessica: *Mediengewalt. Die gesellschaftliche Kontrolle von Gewaltdarstellungen im Fernsehen*. Wiesbaden 2001.

Esser, Frank/Scheufele, Bertram/Brosius, Hans-Bernd: *Fremdfeindlichkeit als Medienthema und Medienwirkung. Deutschland im internationalen Scheinwerferlicht*. Wiesbaden 2002.

Feshbach, Seymour: Fernsehen und antisoziales Verhalten. Perspektiven für Forschung und Gesellschaft. In: Groebel, Jo/Winterhoff-Spurk, Peter (Hrsg.): *Empirische Medienpsychologie*. München 1989, S. 67-75.

Fowles, Jib: *The case for television violence*. Thousand Oaks, CA 1999.

Freitag, Burkhard/Zeitter, Ernst: Katharsis. In: tv diskurs, Nr. 9, 1999, S. 18-27.

Fröhlich, Werner/Kunczik, Michael (u.a.): Habituation an Mediengewalt - eine Metaanalyse. Univ. Forschungsbericht, Universität Mainz 1993.

Früh, Werner: Gewaltpotentiale des Fernsehenangebots. Programmangebot und zielgruppen-spezifische Interpretation. Wiesbaden 2001.

Fuchs, Marek/Lamnek, Siegfried/Luedtke, Jens: Tatort Schule: Gewalt an Schulen 1994-1999, Opladen 2001.

Geen, Russell G./Donnerstein, Edward (Eds.): Human aggression. Theories, research, and implications for social policy. San Diego, CA (u.a.) 1998.

Gentile, Douglas A./Linder, Jennifer R./Walsh, David A.: Looking through time: A longitudinal study of children`s media violence consumption at home and aggressive behaviors at school. Paper presented at the Biennial Conference of the Society for Research in Child Development (April 2003), Tampa, FL.

Glutz, Peter: Das Spannungsfeld Wissenschaft - Politik- Medien. In: Roß, Dieter/Wilke, Jürgen (Hrsg.): Umbruch in den Medienlandschaft. München 1991, S. 22- 29.

Grimm, Jürgen: Fernsehgewalt. Zuwendungsattraktivität, Erregungsverläufe sozialer Effekt. Zur Begründung und praktischen Anwendung eines kognitiv-physiologischen Ansatzes der Medienrezeptionsforschung am Beispiel von Gewaltdarstellungen. Opladen/Wiesbaden 1999.

Grimm, Jürgen: Wirkungsforschung II: Differentiale der Mediengewalt - Ansätze zur Überwindung der Individualisierungs- und Globalisierungsfalle innerhalb der Wirkungsforschung. In: Hausmanning, Thomas/Bohrmann, Thomas (Hrsg.): Mediale Gewalt, Interdisziplinäre und ethische Perspektiven. München 2002, S. 160-176

Hogben, Matthew: Factors moderating the effect of televised aggression on viewer behavior. In: Communication Research 25 (1998), S. 160 - 176.

Hofstätter, Peter R.: Gruppendynamik. Reinbek 1957.

Huesmann, L. Rowell: The role of social information processing

and cognitive schema in the acquisition and maintenance of habitual aggressive behavior. In: Geen, Russel G./Donnerstein, Edward (Eds.): Human aggression. Theories, research and implications for social policy. San Diego, CA (U.a.) 1998, S. 73-109.

Jensen, Gary F.: The invention of television as a cause for homicide. The reification of a spurious relationship. In: Homicide Studies 5 (2001), S. 114-130.

Johnson, Jeffrey G (u.a.) Television viewing and aggressive behavior during adolescence and adulthood. In: Science 295 (2002), S. 2468-2471.

Joy, Lesley A (u.a.): Television exposure and children`s aggressive behavior, Paper presented at the meeting of the Canadian Psychological Association, Vancouver 1977.

Kleiter, Ekkehard F: Film und Aggression - Aggressionspsychologie. Theorie und empirische Ergebnisse mit einem Beitrag zur Allgemeinen Aggressionspsychologie. Weinheim 1997. (Film i agresija-Psihologija agresije).

Kunczik, Michael: Gewalt im Fernsehen. Eine Analyse der potentiell kriminogenen Effekte. Köln/Wien 1975.

Kunczik, Michael: Gewalt und Medien. Köln/Weimar/Wien 1998.

Kunczik, Michael/Zipfel, Astrid: Medien und Gewalt. Befunde der Forschung seit 1998. Projektbericht für das Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend. Mainz 2004 (als PDF-Dokument abrufbar unter: <http://www.bmfsfj.de/Kategorien/Forschungsnetz/forschungsberichte,did=28078.html>).

Kunczik, Michael/Zipfel, Astrid: Gewalt und Medien. Köln/Weimar/Wien 2006

Lösel, Friedrich/Bliesener, Thomas: Aggression und Delinquenz unter Jugendlichen. Untersuchungen von kognitiven und sozialen Bedingungen. München/Neuwied 2003.

Lukesch, Helmut (u.a.): Das Weltbild des Fernsehens. Eine Untersuchung der Sendungsangebote öffentlich-rechtlicher und privater Sender in Deutschland. Regensburg 2004.

Myrtek, Michael/Scharff, Christian: Fernsehen, Schule und Verhalten. Untersuchungen zur emotionalen Beanspruchung von Schülern. Bern 2000.

Paik, Haejung/Comstock, George: The effects of television violence on antisocial behavior: A meta-analysis. In: *Communication Research* 21 (1994), S. 516-546.

Petermann, Franz: Auswirkungen von Medien auf die Entstehung von Gewalt im Kindes- und Jugendalter. In: *Aus Politik und Zeitgeschichte*, B 19-20, 1997, S. 28-33.

Potter, W. James: *On media violence*. Thousand Oaks, CA/London/New Delhi 1999.

Roßmann, Constanze/Brosius, Hans-Bernd: The problem of causality in cultivation research. In: *Communications* 29 (2004), S. 379-397.

Schenk, Michael: *Medienwirkungsforschung*. Tübingen 2002.

Selg, Olaf: *Medienwirkung: Hypothesen - Modelle - Theorien*. Kurzübersicht zur Wirkungsweise von Gewaltdarstellungen in visuellen Medien. In: *tv diskurs* Nr. 6, 1998, S. 48f.

Shanahan, James/Morgan, Michael: *Television and its viewers. Cultivation theory and research*. Cambridge, MA 1999.

Singer, Mark I. (u.a.) Contributions to violent behavior among elementary and middle school children. In: *Pediatrics* 104 (1999), S. 878-884.

Slater, Michael D. (u.a.) Violent media content and aggressiveness in adolescents. A downward spiral model. In: *Communications Research* 30 (2003), S. 713-736.

Sparks, Glenn G./Sparks Cheri W.: Effects of media violence. In: Bryant, Jennings / Zillmann, Dolf (Eds.): *Media effects. Advances in theory and research*. Hillsdale, NJ. 2002, S. 269-285.

Tannenbaum, Percy H.: Studies in film - and television-mediated arousal and aggression: A progress report. In: Comstock, George A./Rubinstein, Eli A./Murray, John P. (Eds.): *Television and social behavior*. Vol. 5. Rockville, MD 1972, S. 309-350.

Theunert, Helga/Schorb, Bernd: Praxis und Akzeptanz des Jugendmedienschutzes Eine Untersuchung aus der Sicht der Bevölkerung und der Abonnenten des digitalen Fernsehens. In: *Medien und Erziehung* 45 (2001), 293-301.

Todorov, Alexander/Bargh, John A.: Automatic sources of aggression. In: *Aggression and Violent Behavior* 7 (2002), S. 53-68.

Unz, Dagmar/Schwab, Frank/Winterhoff-Spurk, Peter: Der alltägliche Schrecken? Emotionale Prozesse bei der Rezeption gewaltdarstellender Fernsehnachrichten. In: Rössler, Patrick/Gehrau, Volker/Kubisch, Susanne (Hrsg.): Empirische Perspektiven der Rezeptionsforschung. München 2002, S. 97-115.

Weiß, Rudolf H.: Gewalt, Medien und Aggressivität bei Schülern. Göttingen 2000.

Williams, Tannis MacBeth (Hrsg.): The impact of television. A natural experiment involving three towns. Orlando, FL 1986.

Winterhoff-Spurk, Peter/Unz, Dagmar/Schwab, Frank: "In the mood"-Kultivierung von Emotionen durch Fernsehen. In: Magazin Forschung der Universität des Saarlandes, Nr. 2, 2001, S. 20-33.

Zillmann, Dolf: Hostility and aggression. Hillsdale, NJ 1979.

Prevela s njemačkog jezika: Vesna Soko